

Hallituksen esitys: Asiakkaan valinnanvapaus sosiaali- ja terveyspalveluissa

Sote-uudistuksen tavoitteena on varmistaa ihmisille yhdenvertaiset ja nykyaikaiset sosiaali- ja terveyspalvelut järkevillä kustannuksilla. Osana uudistusta lisätään asiakkaiden valinnanvapautta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sitä varten on tarkoitus säätää valinnanvapauslaki. Hallitus antoi lakiesityksen eduskunnalle 9. toukokuuta 2017.

Lain tavoitteena on, että valinnanvapaus nopeuttaa palveluun pääsyä ja parantaa palvelujen laatua ja kustannusvaikuttavuutta. Asiakas voi valita aiempaa monipuolisemmin omaan tilanteeseensa sopivia palveluja. Tarkoituksena on vahvistaa erityisesti asiakasta lähellä olevia sosiaali- ja terveyskeskusten ja hammashoitoloiden palveluja (perustason palvelut). Sote-keskusten palveluvalikoima laajenee. Myös erikoislääkärien ja sosiaalihuollon palveluja tuodaan sote-keskuksiin.

ASIAKAS VOI VALITA MONIPUOLISEMMIN

Asiakas voi valita nykyistä monipuolisemmin

Valinnanvapaus laajenisi vuonna 2019. Valinnanvapaus laajenisi joissain maakunnissa aikaisemmin ja joissakin myöhemmin. Tällöin voit valita nykyistä laajemmin sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajan ja sen toimipisteen valinnanvapauden piiriin kuuluvissa palveluissa. Voit valita maakunnan omistaman yhtiön, yksityisen yrityksen tai järjestön tarjoaman palvelun. Asiakasmaksu on kaikissa sama. Voit valita myös maakunnan liikelaitoksen toimipisteen.

Perustason palveluissa voit valita sote-keskuksen ja hammashoitolan

- Vuoden 2019 alussa voisit valita hammashoitolan. Palveluntuottajan pitää olla palveluntuottajarekisterissä ja jonkin maakunnan hyväksymä. Se tarkoittaa, että tuottaja täyttää toimintaa koskevat ehdot.
- 1.7.2019 valinnanvapaus laajenisi niin, että voit valita nykyistä vapaammin sosiaali- ja terveyskeskuksen, josta saat hoitajan ja lääkärin palveluita sekä sosiaalipalveluihin liittyvää neuvontaa.
- Voit valita sote-keskuksen ja hammashoitolan koko Suomen alueelta. Valinta tehdään listautumalla itselle sopivan sote-keskuksen tai hammashoitolan asiakkaaksi valtakunnallisessa verkkopalvelussa tai muutoin kirjallisesti. Maakunta ohjeistaa asukkaitaan tarkemmin, miten ja milloin listaudutaan asiakkaaksi.
- Tarvittaessa saat apua valinnan tekemiseen. Valinnanvapaus on vapaaehtoista. Jos henkilö ei tee valintaa, maakunta huolehtii henkilön listaamisesta parhaiten saavutettavissa olevan sote-keskuksen ja hammashoitolan asiakkaaksi.
- Viisitoista vuotta täyttänyt alaikäinen voi itse valita palvelun tuottajan. Nuoremmille valinnan tekee huoltaja. Asiakas ei aina itse kykene valitsemaan palvelun tuottajaa esimerkiksi muistisairaudesta. Tällöin asiakkaan tahtoa selvitetään yhdessä asiakkaan laillisen edustajan, omaisen tai muun läheisen kanssa.
- Voit vaihtaa palvelun tuottajaa aikaisintaan vuoden päästä edellisestä valinnasta. Jos valitsemallasi palvelun tuottajalla on useita toimipisteitä eri paikkakunnilla, voit tarvittaessa asioida niistä missä tahansa koko maassa.
- Jos olet väliaikaisesti toisella paikkakunnalla työn, opiskelun tai vapaa-ajan vieton vuoksi, voit käydä toisen palveluntuottajan sote-keskuksessa tai hammashoitolassa, jollei paikkakunnalla ole valitsemasi palveluntuottajan toimipistettä. Sitä varten pitää tehdä maakunnalle ilmoitus valtakunnallisessa verkkopalvelussa tai muutoin kirjallisesti.
- Tarvittaessa sinulle tehdään asiakassuunnitelma, jossa kuvataan saamasi palvelut. Jos saat myös sosiaalipalveluja, sinulle voidaan nimetä omatyöntekijä. Palveluntuottaja voi myöntää sinulle asiakaseteleitä, joita voit käyttää muiden palveluntuottajien tarjoamiin yksittäisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi voit saada sote-keskuksesta lääkärin läheteen fysioterapiaan, ja saat asiakassetelin, jolla valitset sinulle sopivan fysioterapeutin.
- Asiakassetelin saatuasi voit valita nykyistä monipuolisemmin omaan tilanteeseesi sopivia palveluntuottajia. Voit valita kaikista palveluntuottajista, jotka jokin maakunta on hyväksynyt palveluntuottajaksi. Näin varmistetaan palvelun laatu.

- Sote-keskuksiin on tarkoitus tuoda lisää palveluja vuoden 2022 alkuun mennessä. Se tarkoittaa, että viimeistään tuolloin sote-keskuksesta voisi saada myös erikoislääkärien palveluja, päihteisiin ja mielenterveyteen liittyvää ohjausta ja neuvontaa sekä lyhytaikaisesti tarvittavia sosiaalipalveluja. Näitä palveluja ovat sosiaaliohjaus, kotipalvelu, kotihoito ja kasvatus- ja perheneuvonta. Maakunta voi halutessaan siirtää myös äitiys- ja lastenneuvoloiden palvelut sote-keskuksiin.
- Kaksikielisessä kunnassa sote-keskusten ja hammashoitoloiden on palveltava suomeksi ja ruotsiksi, jollei maakunta ole antanut erikseen lupaa poiketa velvoitteesta.

Muut sosiaali- ja terveysterveystoimet saavat maakunnan toimipisteestä

- Lakiesityksen mukaan maakunnan liikelaitoksen toimipisteet tuottavat ne sosiaali- ja terveysterveystoimet, jotka eivät kuulu sote-keskuksille ja hammashoitoloille. Voit ottaa suoraan yhteyttä maakunnan liikelaitoksen toimipisteeseen. Poikkeuksena on kiireetön sairaalahoito. Sitä varten tarvitaan lääkärin lähete.
- Asiakkaan valinnanvapaus koskee myös näitä maakunnan liikelaitoksen tuottamia palveluja. Voit valita koko maan alueelta maakunnan liikelaitoksen toimipisteeseen. Voit esimerkiksi valita sairaalan, jossa sinulle tehdään kiireetön leikkaus. Lähetteen laativa lääkäri opastaa sinua hoitopaikan valinnassa.
- Jos et itse halua valita toimipistettä, maakunta osoittaa sinulle sopivan toimipisteeseen.
- Kiireellistä hoitoa ja ensiapua saa päivystyksistä ja sairaaloista kuten nykyisinkin.
- Maakunnan liikelaitos hoitaa julkista valtaa sisältävät viranomais tehtävät ja tekee viranomaispäätöksiä.
- Valinnanvapaus ei koske kouluterveydenhuoltoa eikä toisen asteen opiskeluterveydenhuoltoa.

Voit saada asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin

- Maakunnan liikelaitos arvioi tilanteesi ja sinulle tehdään asiakassuunnitelma. Sen perusteella saat palvelun suoraan maakunnan liikelaitoksen toimipisteestä tai voit saada tietyissä palveluissa asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin, jolla hankit tarvitsemasi palvelut.
- Maakunta maksaa suoraan palveluntuottajalle asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin mukaiset korvaukset. Asiakkaan tilille ei siis siirry rahaa.
- Maakunta päättää palvelut, joissa asiakasseteli otetaan maakunnassa käyttöön. Asiakassetelillä voit valita palvelun tuottajan, joka on palveluntuottajarekisterissä.
- Henkilökohtainen budjetti on otettava käyttöön vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden palveluissa. Maakunta voi ottaa sen käyttöön myös muissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Henkilökohtaisella budjetilla voit valita niistä palveluntuottajista, jotka ovat rekisteröityneitä palveluntuottajarekisteriin koko Suomen alueella.
 - Asiakassetelillä voit esimerkiksi hankkia kotipalvelua tai valita leikkaavan sairaalan, jos maakunta tarjoaa asiakassetelin näissä palveluissa.
 - Vanhus-, vammais- ja kehitysvammopalvelujen asiakkaana voit saada henkilökohtaisen budjetin. Tällöin voit asiakassuunnitelman mukaisissa palveluissa itse päättää, mistä hankit palvelut. Näin saat yksilölliseen tilanteeseesi sopivia palveluja. Henkilökohtainen budjetti laaditaan joko määrääjäksi tai toistaiseksi voimassa olevaksi.

- Sinulla on mahdollisuus kieltäytyä vastaanottamasta tarjottua asiakasseteliä tai henkilökohtaista budjettia. Tällaisessa tilanteessa maakunnan liikelaitos vastaa sosiaali- ja terveystalvelujesi tuottamisesta muulla tavoin.
- Verkkopalvelut, asiakasneuvojat ja palveluohjaajat opastavat ja antavat tukea sinulle sopivien palvelujen valinnassa.

Työterveyshuolto ja yksityiset sosiaali- ja terveystalvelut

- Jatkossakin on olemassa työnantajan kustantamaa työterveyshuoltoa. Samoin on edelleen yksityisiä sosiaali- ja terveystalveluja, jotka asiakas maksaa itse esimerkiksi yksityisellä sairausvakuutuksella. Valinnanvapauden ulkopuolella olevista yksityisistä terveystalveluista ei enää makseta sairausvakuutuskorvausta siirtymäajan jälkeen.

Asiakas saisi paremmin tietoja palvelujen laadusta ja odotusajoista

- Lakiesityksen mukaan maakunta tiedottaa asukkaiden oikeuksista ja etuuksista sekä neuvoo ja tukee sosiaali- ja terveystalvelujen käytössä. Maakunta vastaa siitä, että asukkailla on saatavissa riittävä tieto valintojen tekemiseen sosiaali- ja terveystalveluissa.
- Maakunta ylläpitää verkkopalvelussa tietoa sote-keskuksista ja hammashoitoloista sekä asiakassetelipalvelujen tuottajista ja henkilökohtaisen budjetin palveluista. Verkkopalvelussa kerrotaan myös palvelujen saatavuudesta ja laadusta.
- Sote-keskuksen ja hammashoitolan on ilmoitettava verkkopalvelussa ajantasaisesti, kuinka paljon uusia asiakkaita se pystyy ottamaan ja mitkä ovat tosiasialliset odotusajat. Tuottajien on otettava asiakkaat vastaan valikoimatta ilmoittautumisjärjestyksessä, jos tuottajan enimmäisasiakasmäärä ei ole täynnä.
- Sote-keskuksen ja hammashoitolan on annettava asiakkaille tietoa myöntämiensä asiakassetelipalvelujen tuottajista. Tuottajan, joka tarjoaa asiakassetelipalveluita tai henkilökohtaisella budjetilla annettavia palveluja, on ilmoitettava internetissä ajantasaiset tiedot palveluista sekä palveluihin pääsyn odotusajat.
- Verkkopalvelujen tiedot pitää antaa asiakkaalle pyydettyäessä suullisesti tai kirjallisesti.
- Ohjauksessa ja neuvonnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota asiakkaisiin, jotka tarvitsevat laaja-alaisesti yhteen sovitettavia palveluja tai ovat erityisen tuen tarpeessa.
- Sote-keskuksen ja hammashoidon tuottajien ja asiakassetelipalvelun tuottajien on vuosittain annettava tiedot muun muassa tuloistaan, maksamistaan veroista ja verotuspai-kasta, voitoista ja tappioista, johdon palkoista ja palkkioista sekä yhteiskuntavastuun toteuttamisesta.
- Palvelun tuottajia koskee julkisuuslaki ja hallintolaki. Julkisuuslain mukaan viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

Maakunnat järjestävät verovarolla kustannetut sosiaali- ja terveyspalvelut

- Sote-uudistuksessa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäminen siirtyy kunnilta maakunnille 1.1.2019. Maakunta vastaa julkisesti rahoitetuista sosiaali- ja terveyspalveluista alueellaan. Maakunta saa rahoituksen valtiolta, mutta päättää itsenäisesti rahan käytöstä.
- Maakunta vastaa siitä, että asukkaat saavat tarvitsemansa palvelut, ja että eri tuottajien palvelut ovat sujuvasti ja tehokkaasti yhteen toimiva kokonaisuus. Maakunta maksaa palveluntuottajille korvauksen asukkaille annetuista palveluista.
- Maakunta ja valvontaviranomainen valvovat palveluntuottajien toimintaa. Asiakkaalla on oikeus tehdä kokemastaan epäkohdasta muistutus palveluntuottajalle tai kantelu valvontaviranomaiselle, tai saattaa asia maakunnan käsiteltäväksi.

Valinnanvapauslaki voimaan 1.1.2019 alkaen

Hallitus antoi valinnanvapautta koskevan lakiesityksen eduskunnalle 9. toukokuuta 2017. Eduskunta päättää lakiehdotuksen hyväksymisestä syksyyn mennessä. Lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2019 alussa, jolloin maakunnat alkavat järjestää julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Vuoden 2019 alusta hammashoitolat aloittaisivat toimintansa ja maakunta ottaisi käyttöön asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin. Asiakkaan oikeus valita maakunnan liikelaitoksen toimipiste tulee myös voimaan vuoden 2019 alussa.

Koska valmistelu on edennyt eri maakunnissa eri tahtiin, sosiaali- ja terveyskeskukset eivät aloittaisi kaikissa maakunnissa samaan aikaan. Valinnanvapaus laajenisi joissain maakunnissa jo vuonna 2017 sosiaali- ja terveyskeskuksia ja henkilökohtaista budjettia koskevinä pilotteina. Pääsääntöisesti sosiaali- ja terveyskeskukset aloittaisivat toimintansa viimeistään 1.7.2019. Erityisellä poikkeusluvalla maakunta voi aloittaa sote-keskusten toiminnan vasta 1.1.2021.

Lisätietoa

Projektijohtaja, alivaltiosihteeri Tuomas Pöysti, STM ja VM, p. 02951 63012
Ylijohtaja Outi Antila, STM, p. 0295 163 164
ylijohtaja Kirsi Varhila, STM, p. 0295 163 338

